

Westen for Leibak (3)

Af Knud Madsen Nielsen, Vestervig

Når jeg tænker tilbage på den tid der er gået, og hvad jeg af gamle mennesker har fået fortalt om, hvad de har oplevet, dukker der hele tiden noget op, som jeg mener bør fortælles. Det kan godt gøre en beretning lidt springende i tid, men sådan er det. Jeg havde egentlig afsluttet beretningen om min bedstefar, men han var ikke sådan at overse og til at komme udenom, så han dukker stadig væk op ind imellem, og mange af beretningerne stammer netop fra ham.

Strandingen ved æ Stålhus

Hvor navnet stammer fra fortæller sig i det uvisse, men æ Stålhus lå i nærheden af skellet mellem Stenbjerg og dengang Istrup strande.

Hvad strandingen hed, er jeg ikke ganske sikker på, men det var formentlig »Armandie«, og al vraggods fra skibet blev solgt på auktion på strandingsstedet, som var ved æ Stålhus.

Et stykke tid forinden sad nogle unge fiskere inde hos en lidt ældre fisker en mørk aften. Den ældre fisker var kendt som en slagsbroder og en tørstig sjæl. De morede sig med at spille kort- vende klør knægt om brændevin. Dette må have foregået i 1890-erne. Husværten var så uheldig at tabe hver gang, så han ikke fik eet eneste glas brændevin, og til sidst blev han så rasende over det, at han væltede brændevinsdunk og glas ned på gulvet og skabte sig voldsomt. En af fiskerne tog til sidst en alenkæp, som lå på et par søm over døren ind til den pæne stue, og gav ham et par rap af den for at dæmpe ham ned. Det lykkedes ikke, for næste dag anmeldte han dem for overfald i eget hjem til sognefoged Niels Snæver, og det endte med, at de tilsammen fik en bøde på 20 kroner. Det syntes de var ganske urimelig, og håbede på, at de ved lejlighed kunne sige tak for sidst. Og den lejlighed kom, da der var strandingsauktion ved æ Stålhus. Det var almindelig på den

tid, at kroejner Jessen fra Morup Mølle rejste et beværtetelt på strandingsstederne, hvis de var af en vis størrelse, og det skete også her.

Fiskerne som havde fået bøden, sad inde i teltet og fik rompunch, da anmelderen kom derind. Han begyndte omgående at skabe sig igen, og ragede deres romglas ned på jorden, og det blev alligevel for meget for de unge. En af dem rejste sig og smækkede ham en under hagen, så han sank sammen. Derefter tog de ham i arme og ben og slæbte ham ud til klitkanten, hvor de kastede ham ud over skrænten, som på dette sted var meget høj. Jorden var frossen, og da han ramte stranden med et klask og blev liggende livløs, skyndte folk sig at komme derfra, da de alle mente, at han havde slået sig ihjel, og ingen ønskede at optræde som vidne. Kun en gammel mand fra Stenbjerg går hen til ham, og da han bøjer sig hen over manden, får han et slag, så han tumler om.

Derefter løber voldsmanden efter en anden mand fra Stenbjerg, som får samme omgang, hvorefter han stikker tommelfingrene ind i ærmegabene i sin vest og begiver sig mod Lyngby. De unge havde set optrinet med de to fra Stenbjerg og talte om, at han da vist ikke havde fået nok endnu. På vejen sydover passerer manden to auktionsgæster, som stod og lagde noget sejl sammen, som de havde købt, og da han kommer helt hen til dem, smækker han uden videre den ene et slag i hovedet, hvorpå den anden skyndsomt tager flugten.

De unge blev nu enige om, at han skulle have bank så det forslog, men nogle mere besindige fik dem talt fra det, og der skete ikke mere den dag.

Så kom dagen, hvor bjærgelønnen skulle deles. Det foregik i Morup Mølle. Da alle havde fået deres penge, stod en af bjergerne op

Kirstine og Peter Krogh på besøg i »Prinsessehuset«. T.v. husets ejer, Stellfeld-Hansen. Peter nyder en bajer og Kirstine en Drueta. Ca. 1933.

og holdt en lille tale til forsamlingen. Pludselig sprang vores ven fra før op og rev det ene ærme af mandens jakke, og da de andre ville smide ham udenfor, sprang han op på et bord med en kniv i hånden. Bordet bliver omgående væltet, og fyren kom herud i kulden. Han gik over æklit hjem, og havde efter eget udsagn nær sat livet til på grund af den hårde frost.

Bedstefars ligskjorte

I tidligere tider var det helt almindelig, at ældre mennesker havde deres ligskjorte liggende i dragkisten, således også min bedstefar. Skjorten var lavet af det fineste hvide lærred, var ankel-lang og havde brede blonder ved håndledene og omkring halsen. Min bedstefars ligskjorte fik jo lov til at ligge i mange år, men det skete flere gange, når pigen havde storvask, at den blev taget frem, dog ikke for at blive vasket, den var ren nok. En sådan storvask var tidligere en større sag. Der var mange svære uldsager som skulle koges i gruekedlen og vask foregik på et vaskebræt, så det var med at få det hele

Karl Josefsen har haft besøg af broderen, Martinus og følger ham til rutebilen. De så ikke hinanden mere. Ca. 1941.

Karl Josefsen har været til strandauktion og har fået det købte hjem.

med når man var i gang med storvasken og vejret var således, at tøjet kunne tørres.

Hvis der således var storvask og min bedstefar af en eller anden grund var sengeliggende, kommanderede pigen ham af al undertøjet, så det kunne komme med i vask, og han kom i stedet for i sin ligskjorte, da han ikke skulle ligge helt nøgen. Der lå han så i sine fine ligklæder og babbede lystig på sin pibe. Da der langt om længe blev brug for skjorten til dens oprindelige bestemmelse syntes vi dog, at den var blevet for ringe og kasserede den, ikke kun på grund slidtage, men der var brændt hul i den når bedstefar havde tabt gløder fra piben på den, så han fik et nyt sæt.

En barnedåb

Af forfatteren Knud Bruun-Rasmussen den 18. sep. 1933.

Det vækker så liden opmærksomhed i byerne, at et barn bæres ned ad trappen i et højt hus med mange lejligheder, ned i en vogn for at køres til kirke og blive døbt. Byerne er i mere

En søndag 1930. F. v.: Thøger Iversen, Therkild Iversen, Viggo Kruse, Alfred M. Nielsen, Kirstine Kruse, Othilie Iversen og Thorvald Iversen med datteren Lis. Børnene: Robert Iversen, Christine M. Nielsen, Signe M. Nielsen og Iver Iversen.

*De gamle fiskere lægger sildegarnene til tørre på klittaget.
F. v. (bagerst) Christian Lassen Krogh, Laurids Iversen,
Carl Josefsen og Niels Christensen (Iversen).*

end een henseende så store, at kirken ikke mere syner mellem boligerne som den gjorde tidligere.

Helt anderledes er det på landet. Barnedåben er en højtidelig indvielse, der vækker en mængde halvt bevidste følelser hos de nærmeste og hos naboerne, der vågent betragter det der foregår i dåbshuset i dagene omkring dåben. Når barnets lille hoved rækkes ind over døbefadet og præsten med sin hule hånd øser vandet over det tre gange i Faderens og Sønnens og Den Helligånds navn sker der noget, som ikke blot har almindelig kristelig betydning.

Det kristelige er måske endda det, der står mindst klart for de mennesker, der medvirker ved dåben eller andægtig ser den ske. Ikke alle, der lader deres børn døbe føler sig hjemme i

Molen bygges 1936.

kirken. Menighedens inddeling i »retninger« er navnlig på landet endnu de fleste steder så stærk, at den herskende kreds formelig besætter kirken og ligesom adgangsformen er alle de andre. Men ved dåben kan det ikke ske. Ved denne lejlighed sætter alle sig i stolene med en følelse af, at dette sted er deres med fuld ret, deres og slægtens, de dødes og de levendes.

Jeg var med ved en barnedåb fra en lille fiskerby på vestkysten for nogen tid siden, Vi kørte i søndagssolskin ad en sandet vej gennem hede med blomstrende lyng, gennem forblæste granplantager og fattige marker til en lille kirke, hvis ydmyge skikkelse kun knejser lidt over kirkegårdens diges beskyttede område. Vi var kun mænd i den første bil: Barnets fader og fadderne, allesammen folk fra byen, bortset fra mig. Efter os kom et kvarters tid senere en anden bil med kvinderne og barnet, moderen, gudmoderen og dem der skulle »følge med«, huemoderen som hun undertiden kaldes. Dåben skulle ske, når den første salme efter prædikenen var sunget.

Vi mænd havde lidt tid for os selv på kirkegården, før gudstjenesten begyndte, og den var for mig så højtidelig som selve kirkegangen. Folk på landet har gerne en sådan lille stund på kirkegården, før klokken ringer dem ind på plads i stolene. Man bruger tiden til at gå rundt til gravene, ens egne og de andres, og det gjorde vi også hin dåbssøndag. Der var her, som på alle de vestjydske kirkegårde, et hjørne, hvor man begraver alle dem, der kommer ind fra havet som lig, når de ikke hører til sognets folk. Der var her som alle steder en lille række af de tunge sorte sten, den tyske stat sendte op til hver den, der døde for det store fædreland og drev i land på fremmed kyst. »Er starb den heldentod für sein deutsches vaterland« står der med grå bogstaver nedenunder et kors og navnet på den døde og hans årstal. Og rundt om disse, hvis navn man kender, ligger de ukendte. Ofte har der været så mange, hele skibsbesætninger, at de er blevet begravet i store fællesgrave, og det gælder for alle de ukendte, at grønsvær og tuer dækker deres hvilesteder, som ikke er inddelt i regelmæssige grave. Man ved vel næppe, hvor

Elever i Svankjær gl. Skole 1931.

1. rk. f. v.: Robert Iversen, Verner Lauritsen, Vagn Larsen, Troels Ifversen, Niels Mikkelsen, Laurids Mikkelsen, Sigfred Jensen, Arne Worm, Arne Tandrup og Erling Christensen.
2. rk.: Jens Bernhard Christensen, Karl Madsen, Asta Sørensen, Lilly Jensen, Signe Brandborg, Othilie Sørensen, Hilda Kruse, Marie Sørensen, Majs Eskesen, Grethe Zinker, Inger Thamsen, Ove Jensen, Thøger Iversen og stående længst t. v. Christian M. Nielsen.
3. rk.: Jens Thomsen, Anna Jensen, Johanne Josefsen, Anna Lykke, Anna Jensen, Anna Zinker, Signe Thamsen, Magda Worm, Kathrine Christensen, Majs Lykke, Esther Lauridsen og Margrethe Jensen.
4. rk.: Aage Krogh, Jens Mikkelsen, Ove Lykke, Søgaard Eskesen, Christian Sørensen, Magnus Nielsen og Håkon Eskesen.
5. rk. helt t. v.: Lærer Kveiborg og dernæst Richard Sørensen, Henry Jensen Hummelshøj, Johannes Krogh, Mogens Ifversen, Peder Knudsen, Søren Rose, Jørgen Nedergaard og Knud Jensen.

mange der i tidens løb på denne vis er gemt på disse beskedne kirkegårde.

På Harboøre kirkegård står der i de ukendtes hjørne en smuk sten, der er sat over dem alle og kan gælde som mindetegn for alle de, der i fremtiden skal finde hvile her. Indskriften lyder:

*TAVSE OG UKENDTE KOM DE TIL LAND
DERES NAVNE DOG KENDES PÅ EVIG-
HEDS STRAND.*

På den lille kirkegård, jeg denne søndag besøgte, ligger de ukendtes hjørne i nordvest, lunt beskyttet af diger og læplantning - et mere stille og værdigt sted kan ingen hvile.

Langsomt går vi siden fra grav til grav på kirkegårdens almindelige del. At ordet SOGN dækker noget mere end et administrativt begreb, kan man fornemme på en sådan vandring med folk, som har kendt eller ved noget om hver enkelt af de døde. I små sætninger kædes slægtens og sognets historie sammen: Her ligger min hustru, her er min søsters grav, her er Christian, som druknede, da han var 18 år gammel i et uvejr, som nær havde taget også to af hans brødre.

Her ligger de syv fiskere, der druknede lillejuleaften 1885, her ligger den gamle præst, her en række børnegrave med små, hvide stakitter om hver enkelt, som frygtede man, at de døde

Konfirmandholdet i Svankjær 1938:

*Forrest f. v.: Grethe Zinker, Anna Jensen, Jens Sørensen, Robert Iversen, Erling Christensen, Vagn Larsen og Jens Nielsen.
Bagest f. v.: Valborg Hansen, Inge Johanne Pedersen, pastor Nicolajsen, Christian M. Nielsen og Ejner Pedersen.*

børn uforsigtig skulle vove sig uden for deres hvilesteder. Sognets fællesskab har sit mindesmærke i kirkegården, de mange sten og små blomstersteder samler sig til en højtidelighed i sindet, som man vandrer fra grav til grav.

Jeg ved ikke, om folk på landet tænker over, hvilken smuk forberedelse til kirkegang og barnedåb en sådan gravvandring er. Sindet åbner sig mod dem, der ikke mere taler direkte til os, men dog på dette sted ligesom betragter os og følger vor færd. Sognet er med os, de døde og de levende er forenet her ved den lave kirke, og fællesskabet føles som en velsignelse.

Når klokken ringer fra sin galge ved lågen søger man sin plads i kirken. Mændene på den ene side og kvinderne på den anden side. Døbefonten står på kvindernes side.

Jeg ved ikke om det med hensigt er således ordnet, men man kan synes det er smukt, at

sognets kvinder har fonten for øje, når deres blik går mod alteret. Her er intet orgel, og salmens lyd synges sammen med stemmerne alene. Degnen fører, men der er mange sammen med ham. Senere følger barnedåben, jævn og naturlig. Og det gør end ikke noget skår i dens stilfærdighed, at det viser sig, man har glemt at komme vand i kanden på dåbsfadet. Vi synger et par vers, medens degnen løber til præstegården efter vand. Han er lidt rød i hovedet, da han forpustet kommer tilbage - men vi er jo dog kun os selv, og en stor families medlemmer kan bære over med hinanden.

Drengen får Navnet Knud Eivind Madsen Nielsen, og præsten vender sig mod fadderne og formaner dem til at erindre den pligt, de her har påtaget sig over for den hjælpeløse.

Mens præsten taler, tænker jeg på, at disse dåbsord til fadderne på dette sted har en dybere

Gæster ved min barnedåb, søndag den 15. august 1933.

Bageste række: Martha Ruby, Martin Ruby, Anna Grønkjær, min bedstefar Chr. Madsen Nielsen, min far, Alfred Madsen Nielsen, Mathilde Ruby og Knud Bruun-Rasmussen.

Foran: Min mor Helga Madsen Nielsen, min søster Signe, min bror Christian og min søster Esther og min gudmoder søster Ruby.

F. v.: Knud Bruun-Rasmussen, barnepigen Anna Grønkjær (gift Josefsen) og Signe.

betydning end den kristelige forpligtelse, de pålægger de lyttende! de gør ikke blot fadderne til barnets kristelige formyndere, om forældrene skulle falde fra, før det kommer til skels år og alder, - de optager dem ligesom i den lilles slægt og fører dem på plads nærmest ved hans familie, Sognets fællesskab bekræftes.

Kirken tømmes langsomt og mange optager igen deres vandring mellem gravene.

Det er søndag, og man er hjemme her også. Dåbsfolkene og alle, der hører til dem, tager hjem med bilerne til gilde, en rolig sammenkomst, hvor man spiser længe og siden taler sammen dagens timer igennem. Før midnat skilles man uden for huset under en stjernehimmel, der får os til at stå stille og se opad nogle minutter før vi går tilbage og stænger dørene til natten.

- Der er lydt i mange huse på landet, og man kan oppe fra kamrene høre den nydøbte græde i soveværelset nedenunder. Vuggens hjul ruller regelmæssig over gulvet som bølgeslag mod stranden, og moderens stemme nynner, blidt og stille som nattevinden, der pusler ved det åbne vindue.

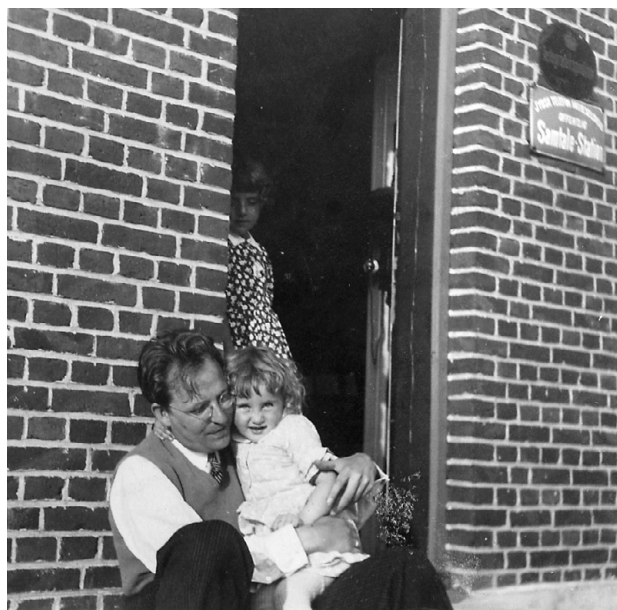
Man må se på stjernerne igen derude. Deres myriader taber sig ned under horisonten og står op over hele dette øde landskab og over den lille bys små huse. Her er så stille, at fodtrin høres i vejens grus langt borte. En dør lukkes til, og en hund glammer og må beroliges. - - -

Knud Bruun-Rasmussen's far var biskop i Aarhus og en overgang kirkeminister.

Heksedoktoren

Min bror var 9 år ældre end jeg og det var ikke småting han kunne udrette, eller i det mindste bilde mig ind han kunne.

Min bedstefar havde et gammelt barometer. Det kunne som alle andre barometre vise vejret, såsom smuk, foranderligt, storm o.s.v., men det var alligevel meget specielt, for allernederst stod der »jordskjælv«. Det havde naturligvis foruden den almindelige barometernål også en af messing, som man kunne dreje på, således at man kunne se hvordan barometerstanden havde været om natten.

Esther får en krammer af Knud.

Hvis jeg af en eller anden grund ikke havde været artig, - jo det kunne godt ske, så truede min bror mig med, at han gik ned til bedstefar og drejede barometernålen på »jordskjælv«, og så faldt jeg til føje, for jeg tvivlede ikke på, at han kunne lave jordskælv. Min mor havde læst beretningen om jordskælvet i San Francisco for os børn, og det var en skrækkelig ting. Jorden slog revner som mennesker og huse faldt ned i, og revnen lukkede sig igen, og huse brændte fordi kakkellovnene væltede, det var med at opføre sig ordentlig.

Grundlovsdag var det en tradition, at folk i byen skulle ud i klitterne og drikke kaffe og bage æbleskiver over et treben, som vi børn samlede »illing« til. En grundlovsdag styrtregnede det, så det så ikke ud til, at det blev vejr til at komme ud i klitterne. Jeg beklagede mig til min bror over det, og han sagde, at det skulle han nemt ordne. (han havde nok hørt vejrmeldingen). Han ladede sin hundepistol og gik ud på trappen og affyrede et skud op mod de regntunge skyer og et stykke tid efter klarede det op og snart begyndte solen at skinne.

Nogle gange hvis vi ville høre radio sagde den ikke et kvæk, men det vidste min bror også hvorfor, det var radiomanden som var sulten. Han hentede så en kiks og puttede ind i radioen og drejede lidt på knapperne, og så

Min bror bilder sig ind, at der er faldet et tusindben ned på ryggen af ham, eller også har han fået lus.

begyndte radiomanden at snakke igen. Engang jeg var alene og ikke kunne få liv i fyren, prøvede jeg med en fiskefrikadelle, men den kunne han åbenbart ikke lide, for han mælede ikke et ord. Det gjorde til gengæld min far, da dellen begyndte at stinke efter nogle dages forløb og fandt den inde mellem radiolamperne.

Engang havde Christian puttet et lille stykke karbid i lommen. Karbid ligner små flintesten og brugtes til belysning under krigen i karbidlamper og tidligere også til cykellygter. Når det kom i forbindelse med vand kogte det op og udviklede gas. En dag da der var nogle småbørn på besøg hjemme hos os sagde min bror, at han havde tabt en plombe, og bad en af børnene hente et glas vand, som han kunne opbevare den i, til han kunne komme til tandlæge. Da han fik vandet bragt, puttede han »plomben« ned i glasset, og vandet begyndte omgående at syde og koge, og børnene blev

meget forskrækkede, da han satte en tændstik til, og vandet begyndte at brænde.

Familien Thorvald Iversen

En af vore nærmeste naboer var min morbror, Thorvald, som var gift med Othilie Bonde fra Stenbjerg. I deres hjem kom mine søskende og jeg meget, da de havde 5 børn. Der var en stor lade, som vi kunne lege i, og der var hængt »slynger« op, så vi kunne more os med det, hvis vejret ikke var til udendørsbrug. Drengene skulle man helst ikke ryge uklar med, da de slog en proper næve uden ret megen betænkningstid, hvad også deres skolekammerater snart erfarede, så de kunne for det meste være i fred. Da den næstældste, Iver, begyndte skolegangen, var det i den gamle skole hos lærer Kveiborg. Der var ingen gymnastiksal, men udenfor var der opstillet ribber, hvor børnene af og til havde lidt gymnastik. Efterhånden

*Othilie Iversen. Født 11/4 1904 - død 6/8 1973.
Thorvald Iversen. Født 28/5 1901 - død 21/9 1972.*

Iver Iversen.

som årene gik, blev ribberne møre og rådne, og en dag væltede ungerne dem med vilje. Lærer Kveiborg blev rasende, og de fik besked på, at deres forældre skulle betale en del af opsætningen af nye ribber, dog vistnok kun dem, hvis håbefulde poter havde deltaget i hærværket. Blandt dem var nær sagt naturligvis Iver. Betalingen blev fastsat til 1 kr. til hver.

Da betalingen for Ivers vedkommende trak ret længe ud, fik han besked af Kveiborg på, at have penge med næste dag. Det havde Iver også, og han afleverede dem med ordene: »Far hår kun 50 øre, men æ sku hæls og å sej, at æ ska ha tæsk for resten«. Det fik han dog vistnok ikke.

Da broderen Christian begyndte skolegangen, ville den kundskabstørstige elev vide af læreren, om tavlen var af »lakryds«, og læreren foreslog, at han skulle prøve at smage på den.

Engang i sangtimen var Christian meget urolig, og vikaren, Hald blev så irriteret, at han smækkede violinbuen ned i pulten foran Christian, så buen knækkede. Drengen grinede

»har-har« og lærer Hald gik ind for at låne lærer Kveiborgs violinbue, og da han kom tilbage, var Christian ikke færdig med at grine, Lærer Hald blev nu så vred, at han smækkede violinbuen ned i hovedet på Christian, så også denne bue brækkede, og strengene hang ham ned om ørene. Nu blev der så rigtigt grinet »har-har« og den stakkels vikar måtte gå den tunge gang ind og låne fru Kveiborgs violinbue, og den holdt hele sangtimen igennem.

Broderen, Arne, var næsten jævnaldrende med mig, og det var ham jeg kom mest sammen med. Vi var begge store læseheste, og lånte bøger hos hinanden. Arne var god til at spille på violin og banjo, så det var altid hyggeligt at komme på besøg hos ham, da han var den ældste af de nu hjemmeboende børn. Han boede i »æ østerkammer« alene, og der blev tilbragt mange hyggelige timer i petroleumslampens skær.

Arne var den første af hans generation der fik bil i Lyngby. Det var godt nok en lukket

Iver og Christian Iversen.

Christian født 28/5 1929 - død 28/5 1996.

varevogn, men det bageste var en trækabine, og den var ret speciel, men en bil var det. Arne var naturligvis stolt af den, og da jeg første gang skulle præsenteres for den, bad han mig prøve at sætte mig ind i vidunderet. Det gjorde jeg så, men idet jeg smækkede bildøren i, splintredes ruden, og det var jo ikke så godt. Arne trøstede mig dog med, at det bestemt ikke var første gang, det var sket.

Arne vovede sig engang helt til København i bilen. Foruden Thorvald og Georg, skulle min bedstefars gamle bror, Iver Madsen, med. De skulle alle besøge familie og venner. Da gamle Iver havde træben, skulle han sidde foran, og de andre to bagi. Der var ikke varme i bilen, og da det var hen ad vintertide, havde de en primus bag i bilen til at give lidt varme. Den skulle Georg pumpe op, når flammen begyndte at blive svagere.

Da de nærmede sig København var det blevet mørkt, og lyset på bilen var gået ud, men som Iver Madsen senere fortalte, klarede de sig ved, at han sad og holdte en lommelygte op mod »æ glar« (glasset på forruden). Iver Madsen kunne fortælle levende om hele turen, som varede meget længe og blev ramt af forskellige uheld. Ja den varede så længe, at det fra anden side blev hævdet, at Ivers træben var begyndt at spire, inden de nåede København, men det skal man nok ikke tro på. Georg var ret slagfærdig i replikken. En gang som stor dreng kom han ned i butikken til far for at købe et termometer, da hans mor var syg, og vistnok havde feber.

Min far gik uden at fortrække en mine hen og fandt et vægtermometer frem, som forestillede et lille anker, på hvis forside der var anbragte en termometersøjle. Knægten kiggede lidt på den og sagde så: »Hår do seel prøvet den«.

Børnemøder

Børnemøder var jeg ikke særlig spændt på at deltage i, og da jeg var helt lille, luskede jeg gerne derfra, hvis jeg kunne slippe afsted med det. Det var dog ikke let, for Esther skulle passe på mig, så jeg ikke løb hjem og forstyrrede mor og far, som altid sov til middag ved den tid.

Der bruges haw i fårebøljen. Pigerne er Mathilde Nielsen og Ingrid Kruse. Chr. Munk står på land og hylér, fordi der ikke var plads til ham på hawturen.

Børnemøderne blev meget praktisk afholdt i »æ meislaw«.

Jeg sang altid med på sangene eller salmerne, selv om jeg hverken kunne læse eller synge, og når Søren Madsen nikkede venligt til mig, sørgede jeg for at se tilpas from ud. Det var til tider et noget blandet kor, som opløftede deres røst ved møderne. De store børn var ofte for generede til at synge med, mens vi små ikke led af slige anfægtelser. Vi sang med, så »det gjaldede i Istrup«, som vi udtrykte det. Melodien kunne de færreste, men det gjorde ikke noget, og da vi heller ikke havde fået lært at læse endnu, måtte vi nødvendigvis bruge fantasien. Gerhard sang ved en lejlighed en selvkomponeret »salme-« der lød noget lignende som »der sejler en damper låant ude po æ haw«, og Esther sad med himmelvendte øjne og kvidrede »i en lille have i Pilealle«.

Det var brandkedeligt at gå til børnemøde, og den time det varede føltes uden ende. Det var nogenlunde sjovt, hvis Thea og Jytte kom til at sidde ved siden af hinanden, så var der helt sikkert skæg og ballade. Desværre sørgede Therkild gerne for, at de blev skilt ad, så det hele kunne foregå i nogenlunde ro og orden.

Min søster Signe samt Eva og Gerhard Iversen travlt optaget i køkkenet - ca. 1936.

Søren Madsen fortalte så om Jesus, som var så »gjæv så gjæv«, og som gav sig til at »bøel« (græde), hvis vi stjal sukker fra sukkerskålen. Vi kunne nu ikke begribe, at det var noget at flæbe over, og for resten kunne jeg ikke selv fordrage sukker, så jeg vidste, at han i hvert fald ikke tudede over mig af den grund. Til sidst fik vi en eller anden historie. Det kunne være om en sulten dreng, som stjal pølse og rødbeder eller andet guf. Bagefter var han meget ked af det, og det hjalp først, når han havde bedt sin mor om forladelse. Til allersidst fik vi nogle billeder foræret, og vi kunne give penge »til dem fatte negerbaer«. Pengene puttede vi i en sparebøsse, som der var anbragt en figur af en negerdreng på, og han nikkede pænt til tak.

Vi fik også at vide hvor dejligt der var i himlen, men der kom vi kun, hvis vi var »gjæv baer«. Deroppe var navnene på alle børn indskrevet i livets bog, også vores. Bogen lå på en stor pult, jeg kan næsten se den for mig endnu, og bogholderiet sørgede ærkeenglen Gabrielsen for. Det var så hvad det var, men meget værre var, at der stod lange rækker af opredte senge klar til os, og på hver seng stod navnet på den som sengen ventede på. - »Og jer seng ska wal ek stå tom?« spurgte Søren Madsen formående. Der var ingen snak om at vi skulle lege, nej vi skulle synge lovsange hele dagen til Herrens pris, til det atter var sengetid. Selv om jeg naturligvis gerne ville i himlen, håbede jeg dog på, at det ikke blev lige med det første.

Barndomstidens leg i Lyngby

Når man tænker tilbage på, hvor meget vi legede som børn, er det mærkeligt at se nutidens børn, som sjældent leger, trods al deres dyre legetøj. Vores leg var på en måde inddelt i sæsoner alt efter årstiderne. Om sommeren tilbragtes meget af tiden omme ved vanderne. Der blev badet og leget med vore træskibe, som blev trukket på land på ruller, som bådene nede ved havet. Det var selvsagt også signalmast og det hele. Vi byggede også tømmerflåder, men det kneb ofte med at få træ nok, så de kunne bære godt oppe. Søm kunne vi alle komme med, men som Arthur snusfornuftigt sagde: vi ka e sejl po jenne søm.

Det var ikke helt ufarligt med disse tømmerflåder. Laust og jeg havde bygget en ret stor flåde, hvor der var anbragt både bord og et par stole. Det gik også udmærket et stykke tid, men efter nogle dages forløb var den blevet vandddrukken og ville kæntræ.

Når de store fårebajer blev lagt om i vanderne, for at blive tætte til fårene skulle vaskes, sejlede vi i dem. Det var store kar som var både stabile og bæredygtige.

Laust og jeg gik af og til »strandvagt« om til Besolevandet om aftenen. Da vi var helt små turde vi ikke gå derom om aftenen og for den sags skyld heller ikke om dagen. Vi nøjedes derfor med at gå sønden om »Klauses Bak« og hen til en myretue, som var der. Det kaldte vi en strandvagt.

Pinse

Til pinse skulle alle børn have nyt tøj, pinsesnit kaldtes det. Det måtte vi dog ikke trække i pinsedag, hvor vi skulle med mor ud i klitterne og bage pumlinger (æbleskiver). Mor lavede dejen derhjemme og hældte den i en kande, og hun drog så af med en masse af byens børn omkring sig. De bar på de forskellige rekvisitter som skulle bruges. Det medbragte treben blev anbragt i noget løst sand, så der ikke blev ildebrand. På det anbragtes så »æ pumling-påen«, hvorpå børnene samlede »illing«, d.v.s. lyng og små kviste, så der kunne komme blus under panden. Mor delte så pumlingerne ud efterhånden som de blev færdige, og der blev

drysset sukker på dem. Lidt sand kom der også imellem, det var ikke til at undgå. Det knasede gevaldigt mellem tænderne, men det regnede vi ikke for noget, for vi havde tit sand i snusdåser, og brugte det som snus. Det var dog ikke særlig godt, så vi gik over til at bruge »Jaba« kaffeerstatning i stedet for. Det smagte næsten som snus og så også sådan ud når vi blærpede det ud i en lang stråle. Skulle vi vise os for hinanden, brugte vi tørre »lamknewler« og skråede dem, men de smagte af lort, når de blev blødt op i munden.

Det kunne hænde, at vejret til pinse var så godt, at vi fik lov til at bade, men ellers fik altid lov til at »vui« (soppe). Vi samlede så tudseæg og klaskede dem i hovedet på hinanden, og engang broncerede vi tudserne oppe i Grøn-bakvande.

Det var også en yndet fornøjelse »at spring øver afgrund«. Det foregik på den måde, at vi efter et tilløb sprang ud over en høj skrænt, og fik derved en kort tid fornemmelsen af at kunne flyve. John Mikkelsen brækkede armen ved det, så han fløj ikke så godt. Hen mod aften kom der mange voksne om for at bade, og så var det særlig sjovt at være der. Hvis min far en sjælden gang kom, svømmede han en tur med mig siddende på hans ryg. En eneste gang om året kom selveste bedstefar om for at få sit bad, og det foregik altid fra »æ østerland« hvor ingen anden badede. Den gamle havde ingen badedragt, og ingen skulle se ham nøgen.

Engang kom en af byens bramfrie koner om for at bade. Min mor og nogle flere koner, var ude i vandet, og den nystilkomne, som bar på en blå sæbeskål med brun sæbe i, råbte - ja i bader af storhed, men æ bader sgu for å fa' nøj måg å.

Vores have

Vi havde en ret stor have, som mor gik meget op i. Da jorden var meget sandet, blev der gennem flere år kørt muldjord derom, så der kunne dyrkes grønsager. Haven var omgærdet med høje pæle, og mellem dem var der spændt ståltråd, og der var stukket fyrregrene ned mellem tråden. Det gav udmærket læ, så træer og buske kunne klare sig for vinden.

Bette Kalle på besøg hos os skarnsknægte. På brønden står en stor rød gryde til saltmad, og ved siden af brønden et lille saltkar. I baggrunden ses »Hannes Hus« som forlængst er nedrevet - ca. 1942.

Et blommetræ havde vi også, men det bar ingenting, og dog alligevel. En dag hvor jeg lå inde under træet og kiggede op mellem grenene, opdagede jeg til min fryd en enkelt blomme. Der var kun den ene. Vi fulgte spændt blommens udvikling, og da den endelig var moden bar jeg den ind i triumf. Mor delte den i fire stykker, så mine søskende og jeg alle kunne smage den. Desværre var der i stuen en tysk soldat, som vi på det tidspunkt havde indkvarteret.

Da mine to søstre og jeg havde taget vort stykke; min bror var der ikke, sagde tyskeren »danke sehr«, og spiste til min fortrydelse det fjerde stykke. Som en notabene kan nævnes, at det ene træ nu er blevet til mange træer og de bærer i hundredvis af store flotte blommer. Jordbær havde vi ikke, men stiftmandinde

Haugen-Johansen havde mange af dem ved sit hus i Lyngby, og da de en sommer ikke kom herop, velsagtens på grund af krigen, skrev hun til os, at vi måtte plukke dem sammen med Kirstine Pedersen. Min bror og jeg gik dog en dag alene derom med en lille skål og plukkede nogle. Jeg var lidt betænkelig ved, om Kirstine nu dukkede op, men min bror havde en løsning, hvis det skulle ske. Jeg kan løbe fra hende, det kan du ikke, så hvis hun kommer, stikker du af med bærrerne, mens jeg holder hende. Når du så er væk, løber jeg fra hende.

Haven var vor hjemlige legeplads. Der blev lavet nogle svimlende høje vipper og der blev slået telte op lavet af divantæpper og sække.

Ofte fik vi besøg af Bette Karlo, som kom skrævende om for at se, hvad vi store drenge lavede. Engang havde vi gravet et dybt hul og lagt en sæk over den. Vi fik så Kalle til at prøve at stå på hovedet på sækken. Kalle dumpede på hovedet ned i hullet, så ikke engang fødderne stak op, vi kunne høre han peb lidt dernede. Nå, han blev taget i vingebenet og løftet op i lyset igen og blev støvet af. Han holdt meget af at komme over til os, og vi tog os egentlig pænt af ham, bortset fra det med hullet.

På grund af det høje hegn om haven, var der altid nogle gevaldige høje snedriver derinde, især i de hårde krigsvintre.

Så blev der bygget snefæstninger og der blev lavet snebolde af »kvar« (tøsne), og de blev lagt til frysning om natten. Så var skytset klar, når krigen brød ud mellem os og de større drenge. En sådan bold kunne gå durk gennem væggen på en snefæstning.

Disse fæstninger blev lavet af store sneblokke, og vi kunne nemt være 4 - 5 drenge i dem. Der samlede vi forråd af snebolde, som skulle bruges ved belejring, og vi kunne også gøre udfald derfra.

Vi mindre børn lavede tit vores snefæstning inde i haven, og fra den gik der en tunnel gennem sneen til en hule, lavet i en af de kæmpemæssige snedriver. Disse driver kunne blive så høje, at vi kunne kælke eller stå på ski ned ad dem. En vinter havde de store drenge bygget en snefæstning lige uden for haven, og hver gang en af os kom til syne, blev vi bombarderet med

snebolde. Det kunne ikke fortsætte på den måde. Fæstningen måtte ødelægges. Det blev bestemt, at en frivillig skulle melde sig til at ødelægge den. Det blev mig, frivillig eller ikke. Mens mine kammerater åbnede en heftig beskydning af den fjendtlige fæstning, listede jeg mig ud af vores med en skovl i hånden, og kom uset om på bagsiden af målet. Jeg gravede på livet løs væk af det nederste af snevæggen og regnede med, at hvis væggen blev udhulet nok, ville den brase sammen, hvis der blev skubbet til den indefra. Det gjorde den da også, men desværre allerede mens jeg gravede. Jeg stod således pludselig ansigt til ansigt med alle Thorvalds drenge og de andre »kolrabier«, der måbede lige så meget som jeg. Hvad derefter skete kan jeg ikke huske, men jeg er sikkert blevet vasket i sne.

Også på sydsiden af vort hus dannedes der store driver. Jeg prøvede at springe fra loftsvinduet ned i dem. Jeg sad ellers længe i vinduet for at samle mod, for der var langt ned, men da de andre drenge ikke mente jeg turde, var jeg nødsaget til at springe.

Vinter og sommerglæder

Om vinteren var det sjovt at være omme ved vanderne, når de frøs til, men endnu sjovere var det, hvis der blev oversvømmelse inde mellem husene og vandet der frøs, så havde vi isen lige uden for døren.

Var der sne, brugte vi vore kaner flittigt på bakkerne. Det var især sjovt i måneklare aften, hvor frostkrystallerne glitrede i marehalmen, og vi kunne se lysene i vinduerne hjemme i byen, og tørverøgen der snoede sig op af skorstenene mod den frostklare mørke himmel, og ved flere af husene glammede hundene til hinanden.

En yndet sommerfornøjelse var at gå ned i engen for at mede. Det var en tur på 7 km, og det gik udmærket på udturen, men efter en hel dag i engen, føltes turen hjem meget lang.

På vej derved gravede vi orm ved Store Johannes og Laura, og når vi havde fået vore syltetøjskrukker fyldt, gik vi ned i engen og fiskede.

Det var aborrer og skaller vi fangede, og vi

F. v.: Niels Krogh, Knud M. Nielsen, Boye Jørgensen, Knud Iversen, Esther Nielsen, Signe Nielsen og Dorthea Krogh.

Isvinter - vi løber på sk øjter ind mellem husene.

Der bjerges is til iskældrene i fiskehuset.

Min snemand. Den mærkelige fodstilling skyldes, at sådan satte soldaterne deres fødder på de gamle billeder.

bar dem gerne hjem i en spand vand, så de kunne komme om i Besolevandet og leve der. Engang vi var en flok på vej hjem fra engen og vi var ud for skolen, kom der en motorcykel kørende. Den stoppede ved os, og den tyske chef på batteriet, som sad på bagsædet, spurgte om jeg ville med hjem, han kendte mig, da jeg

Oversvømmelse. Der kælkes mellem husene.

ofte havde været vejviser for ham, når han gik på jagt. Det ville jeg ikke, uden at jeg fik spannden med fisk med så de andre ikke skulle bære den hjem, og det fik jeg lov til.

I sidevognen sad en meget fin officer med masser af guld på kasketten og uniformen, og Hermann fortalte senere benøvet, at jeg havde kørt med Majoren fra Thisted.

Jeg sad foran Albrecht på bagsædet, og vandspannen med fiskene, sad han og holdt ud i strakt arm, og prøvede at undgå at spilde alt for meget ned over sig. Det var ellers ikke meget ved at være med Albrecht på jagt, for jeg mindes ikke at han nogensinde affyrede bøssen. Han gik tavs og grublende time efter time, og blev det for varmt, tog han sin flotte kasket af og satte den på mit hovede, og så gik jeg med den til han var afkølet.

I engen kunne det ske, at vi fangede en lille ål, og det føltes som om man havde vundet i lotteriet.

Oversvømmelse om foråret.

Engang opdagede jeg en meget stor død gedde, som lå inde på lavt vand ved åbredden. Da jeg aldrig havde set en gedde i virkeligheden, vadede jeg ud og pillede ved den. Den slog pludselig et slag med halen, og svømmede lidt ud på dybt vand, og var altså ikke spor død. Dengang var vandet i åen klart, og jeg kunne se gedden tydeligt, og da den efter kort tid begyndte at svømme langsomt ind imod mig, begyndte jeg at ryste over hele kroppen af spænding. Den svømmede helt ind til fødderne af mig, og jeg listede mine hænder forsigtig ned i vandet og greb den med et snuptag og fik den bakeset op på land. Så ville jeg hjem omgående, og jeg husker mor slog hænderne sammen i benøvelse, over den fine fangst, og jeg var meget stolt.

Nede i engen, kunne vi godt komme over på den anden side af åen, da der lå en redningsflåde, som tørvearbejderne brugte til det samme. Flåden var beregnet til 4 mand, og der var spændt reb over åen, så man kunne trække sig frem og tilbage.

Inden flåden kom derned, havde det altid været et stort ønske for børnene, at kunne fiske på den modsatte åbred, da der jo ganske givet var masser af fisk at fange, når bare man kunne komme derover. Da det så kunne lade sig gøre ved flådens ankomst, viste det sig at der ikke var mere at fange der, hvad der var noget af en skuffelse. Flåden var drevet iland i Lyngby, og var blevet solgt på strandingsauktionen der.

Far ville købe den til mig hvis den ikke blev for dyr, men da tørvefolkene havde brug for den, bød han ikke på den. Jeg satte mig ned i tørveskuret og tudede højt af skuffelse og min hund Struppi satte sig ved siden af og tudede med i høje og lave toner, hvilket tog hele virkningen af min demonstration, da min familie var helt ødelagt af grin over koncerten.

Skarnstreger

Nogle gange legede min ven Laust og jeg en leg, som vi kaldte basseralle. Det foregik altid hjemme hos Laust, når hans mor var ude på »swaller«. Vi startede som regel med at vælte vandspannen ud på gulvet. Dernæst lagde vi alle stolene ned og lukkede samtlige vinduer

Der bades i P. Madsens Kær nede i skoven. F. v.: Chr. Kristensen, Chr. Klit, Victor Iversen, Alfred Jensen, Henning Jensen, mig selv, Laust Pedersen, Arne Henriksen, Arne Pedersen, Knud Andersen og Frits Larsen. Victor Iversen var sur over, at lærer Christensen tog billedet inden vi var kommet helt under vandet. Vandet var meget koldt, og det kneb med at komme under. Victor havde ingen badebukser på, og han var bange for, at hans tissemand kunne ses på billedet, hvad vi andre med skadefryd kommenterede livligt, men til Victors store lettelse, viste det sig ikke at være tilfældet.

Chefen for det tyske batteri, Heinrich Albrecht som fragtede mig og en spandfuld levende fisk med hjem til Lyngby på motorcykel

Glade sommerdage ved Besolevandet.

op. Hvis der var noget i spisekammeret spiste vi så det. Til sidst gemte vi os så et eller andet sted, da vi vidste hvad der ventede os når det blev opdaget hvad vi havde gjort. Laust fik altid mørk arrest i tørvehuset, og jeg fik en røvfuld af »Mester Erik«, det var et lille spanskrør, som min bror svang. Det hændte, at jeg smed »Mester Erik« væk eller brændte det, men når jeg så fandt en ny nede ved havet, solgte jeg den altid til min bror for 10 ører, selv om jeg vidste, at det ville komme til at svide til mig selv, i den sidste ende.

Laust og jeg kunne simpelthen ikke lade være med at lave »skidestreger«. Vi skruede af og til ventilerne af cyklerne uden for butikken, eller punkterede dem med nål.

Det var også galt, da vi smed Jyttes gummistøvler ned i vores brønd, så Dorre Svendsen måtte bruge lang tid på at fange dem med en pilk, hvilken anstrengelse vi fulgte med stor interesse, da jeg havde overstået hilseriet med Mester Erik, og Laust den mørke arrest.

Værre var det, da vi fandt noget grøn kalk i store klumper, og fandt på, at vi ville farve vandet i Thorvalds »kjeld«. Vi grinede huldsaligt ved tanken om, hvad Thorvalds ville sige til grønt vand. Desværre hørte Thorvald det høje plump, da vi kastede kalken ned, og han så vi løb derfra.

Næste dag kom Othilie ned til os og spurgte om hun kunne hente en spand vand, for deres var helt grønt, og Arne der var syg, kunne ikke drikke det. Hun fortalte også hvorfor det var grønt, og at de skulle have brønden tømt og rensat. Så vankede der til Laust og jeg igen.

Christian Christensen (Iversen) i heden med sine heste.

Vi havde engang fundet en lille sæk, som vi havde megen fornøjelse af, da den ikke var større end vi kunne bære den på nakken når den var fyldt.

Vi fik en dag lov af Laustes mor Anna til at

gå ned på deres ager og fylde den med kartofler, som vi selv måtte få. Vi kogte så kartoflerne nede i vores tørvehus når vi fik nogle. Vi gik derefter ned på ageren og rykkede kartoffeltoppe op, til vi havde fyldt vores sæk. Desværre var den allersidste top - røde kartofler, og sådan nogle havde vi aldrig set før. Naturligvis ville vi kun have røde kartofler, når sådan nogle fandtes, så vi tømte sækken for de andre og begyndte at rykke toppe op igen. Der var meget længe imellem de røde kartofler, og da vi havde rykket halvdelen af kartoffelageren op, kom Chr. Iversen forbi og skældte os ud. Vi stak af hjem, men heller ikke denne gang undgik vi skæbnen, for Anna fik det snart at vide og dernæst mor. Men vi fik da kogt kartoflerne senere men om de røde smagte bedre end de hvide husker jeg ikke.

Chr. Iversen var ellers vor gode ven. Vi ville gerne hjælpe ham. Det var »skidesjovt« når han skulle køre møg ud på markerne. Vi hjalp til med at læsse møddingen op på vognen og køre

Børn fra Lyngby bygger hus i strandingstømmeret. F. v. Manna M. Nielsen, »Ratti« Pedersen og retspræsident Abitz barnebarn (navnet husker jeg ikke). Bagest: »Arkitekten« Jørgen A. Fink, Ole Iversen, Tommy Iversen og Søren Rysgaard Sørensen.

Fulg begravet. De to lyshårede begravelsesgæster hver med en dametaske over skulderen er Polle og Nille Nielsen. »Degnen« som synger er min datter Helga, og »graveren« min søn Manne.

ned på markerne med den. På udturen gik Christian ved siden af læsset, men Laust og jeg var ikke bange for at sætte os op på »lortet«

Der lægges tømmer ud til strandauktion. Drengen med en stump planke i hænderne er den nuværende strandfoged Polle Nielsen, ak ja, hvad man i ungdommen nemmer?

som vi sagde. Vi var også faste hjælpere når der skulle køres ajle ud, da vi godt kunne pumpe ajlen op fra ajlebeholderen og over i den større ajletønde af træ, som lå på vognen i hele dens længde.

Det siger sig selv, at det ikke var ren nektar vi lugtede af efter sådanne dage, men vi havde haft det dejligt, og sæbe og vand hjalp meget.

Legende børn i Lyngby. F. v. min søn og datter, Manne og Tritte samt feriepigens Lise Fink fra København. Geden havde vi ikke længe. Når folks vinduer stod åbne på grund af varme, stak geden hovedet ind af vinduet og åd potteplanterne som stod i vindueskarmene, og det blev den ikke populær af.

Husdyrholdet

Det var ikke noget stort husdyrhold, vi havde derhjemme, det var som de fleste steder høns, ænder og gæs til eget brug, og enkelte gange en gris. Men hund havde vi næsten altid. Den ældste »Knold« kan jeg lige svagt mindes, men den næste, foxterrien »Struppi«, har jeg fortalt om i afsnittet om krigen. Struppi havde til opgave, at holde hønsene ude af køkkenhaven, og det passede den med omhu og nidkærhed. Den gjorde aldrig hønsene fortræd, men fangede den en, blev den holdt fast med forpoterne og ”loppet” grundigt, inden den blev sluppet løs. Så snart hønsene var uden for haven var de fredede, og hunden så ikke den vej de var.

Vor anden hund, »Struppi 2.« var også meget interesseret i høns, men det var på en helt anden måde. Den dræbte de høns den kunne komme afsted med, men dog aldrig vore egne, som den åbenbart kunne kende. Det var altid naboernes det gik ud over, og det var også

»Høsehunden« Struppi.

Min søster Esther uden for vort hus med hønsene.

slem nok, for hver høne der døde i byen, fik hunden efterhånden skyld for at have bidt ihjel, mange gange med urette, for den slæbte altid den døde høne med hjem, så vi kunne se, hvor dygtig den var. Det var helt umuligt, at vænne den af med det. Hverken klø, skældud eller husarrest hjalp. Når den blev sluppet ud, kom Niels Iversen kort tid efter og fortalte, at hunden »eksercerede« hans høns.

Den holdt også meget af leverpostej, og engang besluttede jeg, at den skulle få det uden brød. Vi havde da en feriedreng, Finn Paaske, på besøg, og en dag vi legede, skulle vi skiftes til at binde hinanden med et stykke reb. Jeg bandt Finn, så han ikke kunne røre sig, derpå proppede jeg hans ene øre til med leverpostej, og der kom også en pæn portion mellem hans tæer, hvorefter jeg kaldte på »Struppi«.

Den slikkede det hele grundigt og omhyggeligt af, uden at lade sig anfægte af, at Finn skreg og grinede og vred sig, da det kildede voldsomt.

Da jeg efterhånden var kommet i lære, var hunden så glad, når jeg kom hjem om lørda-

gen, at den smuttede ud og bed en af Niels Madsens høns ihjel, og kom hjem med dem. Det kunne naturligvis ikke fortsætte, og til sidst måtte vi aflive »Struppi« for nabofredens skyld.

Jagt med mere

Først under krigen købte min far et jagtgevær, så han og min bror kunne spæde til husholdningen med vildt. De fleste voksne gik på jagt, og der blev tit skudt en del gæs og ænder samt harer. Det var egentlig min bror der fik overtalt far til at købe geværet, for, som min bror sagde med en fortalelse, at her skyder de en masse æs og gjænger (gæs og ænder), men vi får ingen«. Christian havde lånt en gammel bøsse af Jens Peter. Det var et hanegevær med underlukke. Underlukkerne blev tit »flak«, d.v.s. med slør i lukketøjet. Det ordnede man så med at sætte et stykke »hylsklæde« i klemme i lukketøjet, men her var nu brugt krogline.

Da far så muskedonneren, var det så han købte et helt nyt gevær uden haner.

De første søndage derefter, var jeg med far på jagt, men jeg må indrømme, at det kun beredte mig skuffelser.

Vi skød aldrig noget som helst. De enkelte gange der kom agerhøns på skudhold, skød far forbi, og jeg græmmede mig, så jeg var ved at tude af skuffelse.

En søndag havde vi det held at møde Stoffer, der havde skudt en regnspove som han forærede mig, og jeg var stolt som en pave, da

Min bror Christian som nybagt jæger.

vi gik gennem byen på hjemvejen, hvor alle kunne se, at vi havde vildt på tasken.

Om aftenen var jeg med Christian på andejagt i »æ kjar«. Det gav ikke spor mere resultat, da vi heller ikke skød noget som helst. Christian var engang inviteret til Istrup på jagt hos Svendsens. Der vidste jeg var meget vildt. Jeg kunne naturligvis ikke komme med, da der skulle overnattes, men jeg var lige spændt af den grund.

Da Christian kom hjem næste dag, fortalte han, at han havde skudt en agerhøne, og da jeg spændt ville se fuglen, måtte han desværre indrømme, at mens de om natten havde spillet kort, havde katten ædt agerhønen. Vor fætter, Thorvalds Iver, fik også gevær, og alle tre gik vi så på jagt, og jeg oplevede da også, at de sammen skød en måge i Besolevandet. Der blev skudt så mange skud på den, at havde de alle ramt, var fuglen gået til bunds på grund af haglenes vægt. Der røg også et par gråspurve som sad stille på jorden, men ellers var det mest urtepotter og dåser der blev udbyttet.

Omkring 1940 blev der dannet en skytteforening i Lyngby. Der blev gravet en markørgrav og opstillet skydeskive. Da geværene kom, det var de gamle 1889'ere, var bundstykkerne taget ud af dem. Far og min morbror, Søren, henholdsvis formand og kasserer, baksede en hel formiddag med at få bundstykkerne på plads, men selv om de drak en hel del bajere for at klare hjernen, lykkedes det ikke for dem. De måtte så gå den tunge gang op til en anden morbror, Therkild, som havde været infanterist, og derfor kendte geværet fra sin tjenestetid. Far og Søren havde været marinere, og kendte derfor ikke til knoldesparkegeværer, som de sagde. Therkild kunne heller ikke huske det mere, men med fælles hjælp mellem ham og Jens Peter, lykkedes det omsider, og geværene kunne skyde.

Det meste at byens befolkning var samlet, da skydningen tog sin begyndelse. Afstanden var ikke sådan noget pjatværk som nu, hvor skytterne ligger tæt op mod skiven, nej dengang var det 300 m.

Der var skydning hver søndag, og der var

Skydeskiven i Lyngby ca. 1940.

mange gode skytter imellem medlemmerne. Der var dog også nogle, som bestemt var det modsatte, men det gjorde ingenting, det var jo mest samværet det gjaldt. Der var særlig en skytte, som vi unger glædede os til at se skulle skyde, da han for det meste ramte jordvolden foran markørgraven, så støv og sand sprøjtede op som røg fra en ildebrand, og markørerne vinkede lynhurtigt »forbi« uden at undersøge skiven, de vidste, at nu kom der flere af den slags træffere, og selv om nogle skud ramte skiven, vinkede de grinende, hostende og harkende »forbi« Skytten kunne ikke forstå det, han mente, at der var fejl ved geværet. Men det var jo nok hans øjne, der ikke længere var så skarpt seende som i hans unge dage.

En del landboere kom der også til skydningerne. Bl.a. Peder Knudsen. Han var lidt sær og led af rystesygge. Det var underligt at se ham skyde. Geværet rystede og hoppede, når han tog sigte, men når skuddet efter lang tids forløb gik, fik han altid ni. Meget sjældent under, og aldrig ti. Han var egentlig en af de bedste skytter.

Præmierne var ret beskedne, men det var jo som nævnt samværet det gjaldt.

Lidt ind i krigen, blev skytteforeningen ned-

lagt. Jeg tænker det blev forbudt at bruge ammunition til noget så nyttesløst som at skyde på skive, når der var hårdt brug for patroner til at skyde mennesker med.

Nå, men der var da også andet, man kunne more sig med. Laust og jeg havde set, at kap-tajn Vom i Knold og Tot tit lå i en hængekøje, og en sådan måtte vi så også have. Hængekøjen blev lavet af en sæk, som vi sprættede op. Det værste var at finde egnede træer, til at anbringe den imellem, da Lyngby dengang absolut ikke var rig på større træer. Bedstefar havde et enkelt træ der kunne bruges, men da der krævedes to, gravede vi en pæl ned som erstatning for den anden, og det gik så an.

Nu var hængekøjen anbragt i bedstefars »kalgård«, og der var ikke meget sol og hønsene gik og skrabede og sked nedenunder os, så det blev vi snart kede af.

Vi enedes derfor om, at flytte op i vores have derhjemme og grave to pæle ned, så køjen kunne anbringes. Det var et slid at grave pælene ned, så de kunne bære køjen, og vi fik derfor en glimrende ide, som sparede al besværet. Hvis vi undlod at sprætte sækken op, og sømmede den fast på en telefonpæl et godt stykke oppe, kunne vi hænge i sækken deroppe. Vi sømmede trin i pælen ved hjælp at spigere, og kunne således komme op og ned til sækken, og det fungerede fint.

Vi havde også en »vimpel« eller vippe ovre i haven. Det var en meget lang og kraftig planke, som vippede på en højtliggende bom. Det var egentlig min bror, som var mester for den, da vi små ikke kunne lave den så høj, men vi kunne da bruge den og kom svimlende højt tilvejs når vi vippede. Vi legede, at vi var på havet i søgang og så skulle vi også have et styre- hus at være i. Vi byggede derfor et styrehus på planken, hvor vi kunne stå ret op og ned, men allerede under jomfruturen, tippede planken over, så vi vendte hovedet nedad, og styrehuset gik i kvadder da den tørnede mod jorden.

Skolegang

Den 1. 1941 april skulle os små i Lyngby be- gynde skolegangen i den nye skole i Svankjær, »Æ ny skoel« som den kaldtes. Vort hold var

Min søster Signes fødselsdag. Siddende f. v. Signe, Åse, Lykke, Lis Iversen, Gerda Søndergård. Stående f. v. Poul Josefsen, Dorthea Krogh, moster, Frank Jørgensen, Esther, Eva Iversen, Astrid Søndergaard, Søren Rysgaard og Gerhard Iversen.

nemlig det første som startede der, alle andre havde begyndt skolegangen i den gamle skole hos lærer Kveiborg. Os nye elever startede hos lærer Kristensen, og vi havde en vikar som hed Gustav Nordentoft.

Vi glædede os meget til at begynde i den nye skole, for det var ikke småting der blev fortalt om den af de børn, der havde gået i den gamle. Dørene kunne lukke sig selv, og hvis man blev tørstig, skulle man bare bøje sig over en kumme og trykke på en dippedut, så sprøjtede vandet lige ned i halsen på en. Der var også brusebad, hvad det end var for noget? og så var der noget som kaldtes centralvarme. Desuden var der gymnastiksal og i redskabsrummet var der både en buk og en hest, ja der var også en plint, men den skulle vi springe over, så alt i alt var vi meget spændte.

Aftenen før skulle jeg pakke min skoletaske, men det var nemt gjort, for den eneste bog jeg havde var ABC'en. Vi skulle også have »Den lille røde sangbog«, men den skulle købes i skolen. Jeg har min endnu, min mor har skrevet mit navn i den, det kunne jeg ikke selv. Dernæst medbragte vi griffel, tavle, klud og en lille flaske vand til at tørre tavlen af med. Det var jo egentlig store forhold med sådan en tavle, for min bedstefar, som havde lært mig

alle bogstaver og tal havde fortalt mig, at da han begyndte i skolen i 1875, brugte børnene en træramme med vådt sand til at skrive i med en spids pind.

Inden jeg gik i seng sagde min far til mig, at hvis jeg en dag kom hjem og fortalte at jeg havde fået en lussing af læreren skulle jeg endelig fortælle ham det, for så skulle jeg få en af far også.

1. skoledag oprandt med strålende solskin, og os små som skulle begynde, blev fotograferet på butikstrappen inden vi begav os ud på den lange gå tur til Svankær. Vejen var virkelig lang for os, og det samme må en af de andre elever have følt, for han havde det uheld at lave stort i bukserne inden vi nåede Svankær, og han var endda kommet i skole året før.

Vel ankommen til skolen skulle vi stille os i en lang række lige inden for døren, og så kom lærer Kristensen og hilste på os. Dernæst kom vi op i æ bette klaes, og æ dejn skulle vide hvor meget vi havde lært hjemmefra. Min søster, Esther, som var med mig den første skoledag, alle elever havde en med sig den første dag, forklarede at jeg kunne det hele undtagen »æ tobli bogstaver«, det var de gotiske bogstaver, som stod allerbagest i ABC'en, og det morede

Æ bette klaes 1941.

F. v. siddende: Alfred Jensen, Jens Chr. Nielsen, Arne Pedersen, Thilde Nielsen, Ingeborg Kruse, Sonja Jørgensen samt »æ dejns Annelise«, som ikke gik i skole. Bagest: Magnild Kruse, Arthur Iversen, mig selv, Arne Henriksen, Niels Krogh, Laust Pedersen, Knud Andersen og Knud Rose.

Eleverne i Svankjær Skole 1943.

1. rk. f. v.: Kristian Klit, Victor Iversen, Nanna Søndergaard, Sonny Mikkelsen, Ingeborg Kruse, Gerda Andersen og Harry Kristensen - »Æ degns Harry«.
2. række f. v.: Aksel Andersen, Alfred Jensen, Laust Pedersen, Niels Krogh, Arne Henriksen, Arthur Iversen, Børge Skovsted og Jørgen Jørgensen.
3. rk. f. v.: Lilly Kjærgaard, Gitte Møller, Kamma Larsen, Grethe Vestergaard, Henning Skovsted, Henning Jensen, Svend Aage Brandborg, Knud Andersen, Jens Chr. Nielsen, Ingrid Kruse, Karen Lis Andersen og Annelise Kristensen.
4. rk. f. v.: Rigmor Nielsen, Aase Lykke, Esther M. Nielsen, Marie Eriksen, Astrid Søndergaard, Signe Jensen, Niels Jacob Jørgensen, Christian Iversen, Boye Jørgensen, Gerhard Iversen og Thorsten Jensen.
5. rk. f. v.: Lærer Gustan Nordentoft, Ella Larsen, Gerda Søndergaard, Hans Pedersen, Martin Rysgaard, Bent Jensen, Egon Kruse, Ellen Søndergaard, Dorthea Krogh, Edith Mikkelsen, Knud Børge Iversen og Knud Rose.
6. rk. f. v.: Karl Mikkelsen, Tove Nielsen, Betty Pedersen, Knud Madsen Nielsen, Oluf Sørensen, Oline Jensen (Oline døde kort tid efter at billedet blev taget, hun døde af difteritis, kun 12 år gammel), Else Marie Høgholm, Magda Andersen, Mathilde Nielsen, Anker Iversen og Sonja Jørgensen. Længst til højre lærer Kristensen.
- Bemærk at mange af pigernes kjoler og enkelte drenges skjorter er syet af næsten samme stofmønster. Der var såkaldt maksimaltøj, som kunne købes på rationeringsmærker.*

læreren sig meget over. Forinden havde vi sunget en morgensang »Nu titte til hinanden«, og det gjorde vi skam også, for alle børnene fra »æ land« kendte vi jo ikke.

Lærer Kristensen spillede på violin mens vi sang, det var nu kun de store børn som sang med, vi små kunne hverken læse eller synge, men vi var da for skarmen kommet i skole for at få det lært engang.

Lærer Kristensen fortalte så om en mand, han hed hr. Rodes, og han var en »grimme kål« kunne vi forstå, for han gik og slog små drenge ihjel i en by som hed »Beklehjem«.

I frikvarteret var vi nede i kælderen hvor der skulle være en fyr, og ham ville vi godt se, men det viste sig at være en slags »kakel« som lavede varme. Når en skoledag var slut sang vi:

*Nu er timen til ende
og mod hjemmet vi gå
hvad vi lærte at kende
skal vi nok huske på.*

I frikvartererne byttede vi mellemadder med hinanden, og engang jeg havde lagt hele min kollektion ud på gulvet i opholdsstuen, hvor vi skulle spise, kom Knud Rose til at træde på en af mine ostemadder, og da han gik i »pløser« satte det nogle mørke spor i osten. Jeg blev rasende og ville have ham til selv at spise ostemaden, men det ville han ikke, og mens vi skændtes om det sagde Magnild, at han gerne ville have den og så spiste han den.

I en sådan byttehandel var der en lille fyr der mente sig snydt, da han opdagede, som han sagde, at der ingen leveropstøj var »po æ østersie a æ mellemæ«.

Efter et stykke tid fik vi en lærerinde, frk. Hansen. Hun var også bademester for os små, og vi var generte over at vise vor nøgenhed for en kone, men det gik snart over, og det var også rart at have hende til at hjælpe os i tøjet igen, for vi gik i livstykker, som skulle knappes i ryggen. I livstykkerne var stropperne som holdt vore hoser oppe.

I skolen var vi børn fra Lyngby lidt i krig med drengene »fræ æ land«, men alt i alt gik det nu fredelig til.

Vi havde også et spanskrør i skolen, men den blev ikke brugt nogensinde mens jeg gik i skole.

Vi små i første klasse syntes det var sjovt at møde et par timer før vi skulle, vi skulle selv først møde kl. 13, og så komme med ind i de store klasser til deres undervisning. En dag jeg ville det havde jeg fået et par helt nye bukser på, som Marie Skræder (Henriksen) lige havde syet til mig. Jeg blev formanet af mor om, at jeg blev »slåen te pensionist« hvis der skete bukserne noget. Jeg kom op at køre med Langballe til Svankjær og sad på en stor trækasse omme på ladet af bilen. Da vi nåede skolen sprang jeg ned af kassen, men ak og ve, et søm havde fat i bukserne og rev en mægtig trekantet flænge i dem, jeg nærmest gik med røven bar bortset fra underbukserne. Jeg samlede ralterne sammen

og satte mig diskret hen i et hjørne af opholdsstuen. De andre troede jeg var syg, da jeg ikke ville lege, og da der blev fløjtet ind til time skulle jeg ikke nyde noget af at vise mig i de stores klasse i den tilstand. Jeg anede ikke mine levende råd, for om 2 timer begyndte undervisningen for os små, og så måtte jeg jo vise min skam frem. Så kom heldigvis lærerinde frk. Hansen og undrede sig over hvad der var i vejen med mig. Jeg fortalte så hvad der var sket, og hun tog mig med over i lærerboli-gen, hvor jeg måtte smide bukserne mens hun syede flængen sammen. Da hun var færdig var det næsten ikke til at se skaden, men hun var også lærerinde i håndgerning, og jeg var glad.

Da vi gik i den lille klasse skulle vi først møde kl. 1 som jeg har nævnt. Min mor bagte hver dag en lille pandekage til mig inden jeg skulle af sted. Vi begav os på vej ved halv tolvtiden, da det var en spadseretur på 5 kilometer, og det er meget for små ben.

Morgensangen var i begyndelsen klassevis, og alle vore vikarer, kvindelige som mandlige kunne spille på violin, senere hen fik vi fælles morgensang i gangen udenfor klasseværelserne. Det skyldtes vistnok en lærerinde som ikke var god til at spille og hun sang ligesom Rasmine Gyldenspjæt stadigvæk gør i tegneserierne så hun ville helst ikke optræde solo.

Når undervisningen begyndte kom læreren ind i klassen og alle rejste sig op. Hovedfaget var religion, som vi havde hver dag. I hele skoletiden kom vi gennem bibelhistorien 2 gange og vi fik lært et utal af salmevers, som jeg kan endnu, men det kneb gevaldigt for nogle at lære dem med de mange mærkelige ord. Det var meget mere forståeligt, da en lirede af sig: »Paradisets Wienerbrød, styrker os i liv og død«. Det skulle jo have været »vin og brød«.

Hvis nogen ikke opførte sig ordentlig, blev de vist ud af klassen, og det var meget flovt. Eftersidning kunne også forekomme, men det var meget sjældent.

Det var en festdag når vi fik vist lysbilleder. Ganske vist var det levende billeder, men uden lyd, så lærer Kristensen fortalte os hvad vi så, og det var meget morsomt.

Hvis en elev havde fødselsdag legede vi

Eleverne i Svankjær Skole 1945:

- 1. rk. f. v.: Bodil Steffensen, Mona Larsen, Jørgen Jensen, Ebba Møller, Ingrid Andersen, Irma Nørbjerg, Ruth Sørensen, Anna Andersen og Ruth Skovsted.*
- 2. rk. f. v.: Poul Nielsen, Knud Erik Larsen, Harry Kristensen, Mary Nielsen, Kirstine Andersen, Annelise Sørensen, Signe Kristensen med Eigil Kristensen, lærerinde frk. Madsen, lærer Kristensen, Arne Henriksen, Niels Kristensen, Christian Kristensen og Helge Iversen.*
- 3. rk. f. v.: Thea Svendsen, Margrethe Jensen, Gitte Møller, Kamma Larsen, Arthur Iversen, Niels Krogh, Thorsten Jensen, Laust Pedersen, Edith Mikkelsen, Knud M. Nielsen, Arne Pedersen, Alfred Jensen og Knud Andersen.*
- 4. rk. f. v.: Thorkild Christensen, Svend Aage Brandborg, Poul Chr. Holm, Sonja Espersen, Jens Chr. Jensen, Henning Skovsted, Henry Rysgaard, Grethe Vestergaard, Annelise Kristensen, Ingelise Larsen, Elly Pedersen, Rita Sørensen, Karen Margrete Sørensen og Poul Erik Iversen (Christensen).*
- 5. rk. f. v.: Frits Larsen, Kristian Klit, Henning Jensen, Folmer Søndergaard, Nanna Søndergaard, Sonja Jørgensen, Gerda Andersen, Ingeborg Kruse, Karen Lis Andersen, Jørgen Ravn og Nina Sørensen samt en ukendt.*

»Trolde« i gymnastiktimen, ellers fik vi en historie.

1. dec. tegnede vi en kalender oppe på tavlen med »dage til jul«, og stregede så en dag ud når vi gik hjem, og den dag vi fik juleferie var der ingen undervisning. Skolen var pyntet med gran og lys. Det ordnede de elever som gik til præst, aftenen forinden. I alle klasserne fik vi læst julehistorier, og selv om det var mørkt når vi mødte om morgenen, blev lyset ikke tændt i

loftet. Det var tændt 2 julelys på katederet så læreren kunne se til at læse. Det var meget hyggeligt, og senere var vi til fælles juletræ i opholdsstuen, og alle fik en pose slik.

Igennem alle skoleårene i Svankær sad jeg ved siden af en dreng fra Istrup, Arne Pedersen. Sjovt nok fulgtes vi ad længe på livets vej senere hen. Arne blev lærling i Svankær brugsforening og jeg i Morup Mølle brugsforening. Senere blev vi begge indkaldt til livgarden i Jægerspris.

Under krigen kunne vi ikke få gummi til vore cykler, så vi måtte gå, men meget ofte var vi heldige at komme op at køre med de mange lastbiler som kørte materialer ud til tyskerne byggeri i Lyngby. De kom i en lind strøm hver morgen og afleverede arbejderne, som sad på ladet i nogle aftagelige træhuse. Vi ventede så uden for Thøger Kruses hus på at de skulle komme tilbage igen, og mange var flinke til at tage os med. Når vi skulle hjem om eftermiddagen ventede vi på at biler kom tungt læssede på vej til Lyngby, og dem kom vi så for det meste med igen. De var dog ikke meget for at stoppe, da de kørte på gasgenerator, men de kørte så langsomt, at vi nemt kunne løbe dem op og komme med.

Skolen beslaglægges

Engang skete der noget, som står tydelig i min erindring. Vi sad inde i klasseværelset, da der blev banket hårdt på døren og to tyske officerer kom ind. De ønskede at tale med lærer Kristensen og få skolen forevist. Da han kom tilbage fortalte han, at skolen formentlig blev beslaglagt af tyskerne.

Da var vi unger for længst blevet kede af at gå i skole, det tog alt for meget af vores fritid. Vi sørgede dog for at lægge ansigtet i de rette bekymrede folder, men inderst inde turde vi næsten ikke håbe på, at så stor en lykke skulle times os. Vi snakkede senere med lærer Nordentoft om det, og han fortalte os om krig og krigsfanger, bla. fortalte han, at i Tyskland fandtes der ikke krigsfangelejre, men derimod nogle meget bedre lejre som kaldtes koncentrationslejre, og det var jo et fint navn, dengang.

Efter juleferien blev det alvor, skolen blev beslaglagt. Vi børn fra Lyngby skulle gå i skole der, og undervisningen blev overladt til en helt ny vikar, Christiansen. Børnene fra Svankær skulle undervises af lærer Kristensen i »Hvidbjerggaard« Vi i Lyngby startede i en stue hos Anders Nielsen. Der havde engang før i tidernes morgen været skole for de mindste børn i Lyngby. Det varede dog ikke længe, før vi flyttede ind i en stue hos Carl Josefsen jun.

Jeg sad ved siden af Arthur Iversen, af læreren kaldet »professoren«, vi sad allerbagest i klassen

lige ved siden af kakkelovnen. Den skulle der tit fyres i da brændslet for det meste bestod af kvas, som lå i en stor bunke uden for huset. En dag kom der en mægtig eksplosion fra kakkelovnen, så Lågerne sprang op. Christiansen havde lige fyldt på den, og det viste sig at være noget tysk ammunition, der var endt i »æ kakel«. Tyskerne holdt jo øvelse allevegne, og en soldat må have gemt sig i kvasbunken, og der tabt nogle patroner. Det tog vi børn os nu ikke særlig meget af, for vi smed selv ofte ladte patroner som vi havde fundet i et bål, for at få dem til at eksplodere.

Fra skoletiden husker jeg, at Jørgen var hurtigregner. Hvor vi andre knapt kunne regne »1 time« i regnebogen på en time, kunne han nemt klare en seks syv stykker af dem, der var en formelig valfarten af ham op til katederet, men til gengæld var der slet ingen af stykkerne, der var rigtige.

Vi havde ikke lærer Christiansen særlig længe, han søgte og fik et andet embede, og så var det jo spændende at se, hvilken »stabejds« vi så fik.

Han hed Refstrup

Den første dag hvor jeg skulle møde i skolen hos ham, blev jeg forbavset over, at der slet ingen børn var uden for huset. Da jeg kom ind i forgangen, stod alle træskoene rettet ind som efter en lineal, og jeg stillede betuttet mine ind i rækken. Træskoene plejede ellers at fylde hele gulvet, hulter til bulter. Da jeg kom ind i skolestuen, sad der, hvad jeg dengang syntes, en halvgammel sur mand, der gloede olmt på mig over sine briller. Jeg undskyldte ikke, at jeg var kommet for sent, for det var jeg ikke. Læreren var blot kommet i god tid, og så kunne han lige så godt begynde undervisningen mente han. Han var ude for at kontrollere, at jeg havde sat mine træsko ordentlig, og det havde jeg jo heldigvis.

Nu var det forbi med at hviske i timen og lignende, han slog ned som en høg, hvis der var optræk til uopmærksomhed.

Han spurgte, om der var nogle af os, der ville hjælpe ham om eftermiddagen, med at få hans ting på plads. Han havde lejet et værelse hos

Jens P. Svendsen. Jeg meldte mig frivillig, og der var en mere, jeg tror det var Anker Iversen. Vi bar hans ting op på loftskammeret, og Refstrup hamrede og bankede, for at få tingene samlet og billederne hængt op. Pludselig ramte han en finger med hammeren, og han bandede og svovlede, så vi blev helt målløse, vi var jo ikke vant til, at »degnen« brugte den slags gloser. Han drak også et par bajere, og vi fik sodavand og til slut 2 kroner hver som tak for hjælpen.

Det var således en anden type degn, vi der havde fået. Han kom tit ned til far om aftenen, hvor tiden blev fordrevet med lidt kortspil.

Hvis vejret var godt, holdt han undervisning udendørs. Han kunne lige så godt høre os i lektierne oppe i »Jens Peters treer« som inden døre. Refstrup sad gerne på en skrænt og nød det gode vejr, og vi var så henne hos ham for at vise vore regnestykker eller lire lektien af. Hvis det var meget varmt vejr, blev undervisningen aflyst, for så skulle vi om til Besolevandet for at bade, men så læste Refstrup lidt for os af danmarkshistorien mens vi tog solbad, så tiden blev alligevel ikke spildt.

Refstrup blev fra enkelte sider udsat for kritik for den måde han underviste på, men spørgsmålet er, om han blot var forud for sin tid?

En dag sidst under krigen, hørte vi i radioen, at Paris var faldet eller rettere befriet. Det skulle fejres, så Refstrup gav os fri en time før normalt. Han gav os desuden det løfte, at den dag Berlin faldt, skulle vi have skolefri hele dagen. Da det endelig skete, kom meddelelsen først sidst på eftermiddagen, da vi havde sluttet skolegangen. Vi gik så op til Refstrup, for at få fri næste dag. Det var han først ikke helt villig til, da det jo var i dag den store begivenhed fandt sted, men enden på det hele blev dog, at vi fik fri fra skole næste dag. Blot måtte vi ikke nævne for nogen, hvorfor vi havde det, og det var sikkert også det bedste, da tyskerne ganske givet ikke var i feststemning i samme anledning. Hvis de får det at vide, som Refstrup sagde: Så bliver jeg »skot«.

Da krigen var forbi begyndte vi efter sommerferien igen at gå i skole i Svankær, Skolen

var frygtelig medtaget og ødelagt. Der havde været inkvarteret soldater, og sidst under krigen boede de tyske flygtninge der. Da vi begyndte skolen igen var hele sportspladsen indhegnet med et meget højt og kraftigt hegn, og bag dette hegn var der store barakker, som flygtningene blev indkvarteret i. Det var mest børn, kvinder og gamle mænd samt enkelte krigsinvalidere. De så frygtelige ud i tøjet det gjorde vi nu også, men det var dog lidt pænere.

Vi havde strenge ordrer om ikke at genere dem, hvis vi gjorde blev vi indberettet til sognerådet. Det var ikke altid lige nemt at lade være, for mellem de store knægte bag hegnet var der nogle rigtige lømler, som var meget provokerende. Der var især en knægt der var helt kronraget, vi kaldte ham »skaldede isse«. Han kastede med sten efter os når han kunne komme af sted med det. Til sidst klagede vi over ham til lærer Kristensen, som lod klagen gå videre til sognerådet. Hvad der dernæst skete ved jeg ikke, men vi kunne nu være i fred for ham.

Når flygtningene skulle forplejes »svinene have grutning« som vi uden medlidenhed sagde, gik de vest om skolen og hen til kælderen i lærerboligen, hvor de fik udleveret deres mad. Den vej var naturligvis også indhegnet. I øvrigt var der bevæbnede vagtposter uden for lejren, i al fald et stykke tid.

Stangkrudt

På batteriet i Lyngby fandt vi mange spændende ting efter tyskerne, som vi tog med hjem, således også stangkrudt. Det var drivmidlet til de store kanoner. Det var nogle stænger på ca. 10 cm. længde og ganske tynde, de var bundtet i en rund pakke med en diameter på 10 cm, som passede ned i patronhylsteret til kanonen. Når kanonen skulle affyres blev hylsteret fyldt op med stangkrudt, og efter at granaten var anbragt i kanonen blev hylsteret bagefter sat ind.

Dette krudt fandt vi en masse af og havde stor morskab af det. Det brændte ganske langsomt som en stjerneaster uden dog at gnistre, når vi satte en tændstik til en stang. En dag havde vi en portion med i skole og morede os i

middagspausen med at brænde nogle stænger af ude på gangen. Arne Pedersen fik så den ide at rulle en avis sammen og lukke den i enden hvorpå han fyldte en tre fire stænger i og satte ild til. Da skal jeg love for der skete noget, nu krudtet var lukket inde.

I en brøkdal af et sekund slog der en stikflamme ud af avisen sammen med krudtrøg. Vi så forskrækkede på hinanden og idet samme kom lærer Kristensen. Han ville vide hvad det var der lugtede af, og Arne sagde, at det kun var »stangkruged«. »Har i krudt med i skolen?«, spurgte lærer Kristensen, og det måtte vi jo tilstå at vi havde, selv om det kun var stangkrudt. Vi tilbød at demonstrere hvor ufarligt det var, men det blev os forbudt, ligesom vi ikke måtte have det med mere.

Surrogater under krigen

Folk som ikke selv har oplevet det, kan næppe gøre sig forestilling om, hvordan det var med vareknaphed og erstatningsvarer under krigen. Der kom meget snart rationeringsmærker på de fleste varer og inden særlig lang tid, forsvandt mange varer helt og aldeles og blev så erstattet med surrogater i forskellige afskygninger.

Noget af det første som forsvandt var kaffe, kakao og dermed også chokolade samt stort set alle krydderier undtagen salt.

Hos mange var savnet af kaffe måske det sværeste. Der kom mange erstatninger, som selvsagt ikke kunne minde om kaffe. Folk brugte Richs og Danmarks kaffeerstatninger, ligesom der kom forskellige ting i handelen med eksotiske navne. Der var ægte mocca erstatning, Jaba kaffeerstatning samt meget mere. Mange brugte at brænde byg eller rug på en tør pande, og når det så var forkullet, blev det malet i en lille håndkværn. Det var altid spændende når der var »kaffe«gilde et sted, for smagen var aldrig ens, og var »kaffen« så sødet med saccharin, kunne det godt være lidt af en prøvelse, også at smage på kaffebrødet. Mel og sukker var strengt rationeret, og melet var iblandet klid, så der kom mange iderige opfindelser af kagemæssig art på bordet. Marzipan, syltetøj og mandler fandtes ikke ligesom

margarine, dog var der smør, men da det var strengt rationeret, brugtes det ikke til bagning, dertil blev anvendt svinefedt, som der altid var rigeligt af. Det blev også anvendt til al slags stegning. Det kunne købes i svineblærer som altid blev vejet, da der var stor forskel på størrelserne.

Et helt kapitel for sig var det såkaldte wienerbrød. Rugbrød, sigtebrød og mel var som nævnt rationeret og kunne kun købes ved aflevering af rationeringskort, mens wienerbrød, konditorkager og den slags gulf ikke krævede kort, da det jo kun var næsten enkeltvis det blev solgt i. Der havde bagerne det ikke nemt. Det er klart at de fik en vis tildeling, af mel og sukker til fremstilling af disse varer, men det forslog som en skrædder et vist sted. Piskefløden var fortyndet så den ikke kunne piskes til flødeskum uden der blev anvendt noget, som hed »gulddråber«. Pynten på konditorkagerne var forskelligt farvede græskar eller rabarberstykker, og i stedet for nødder eller mandler brugtes ristede havregryn. Var det slemt for især kvinderne at undvære kaffe, havde vi børn det på samme måde hvad angik chokolade. Der kom snart nogle gyselige erstatninger hvori der var anvendt fåretalg som fedtstof, det blev siddende oppe i ganen længe. Det eneste som smagte nogenlunde godt var flødeboller. Skummet indeni var næsten som nu, men bunden var ikke af vaffel, men var et stykke blålig karton, som ikke kunne spises. Så var der noget som kaldtes bananas, Prins Pulfingerskrå, indianersmaus og lignende. Det bestod mest af tørrede gulerodsstrimler, savsmuld, tilsat salmiak eller tørrede rabarberstumper tilsat en eller anden smag. Til børnefødselsdage skulle vi jo drikke cacao. Det fandtes ikke, men der var noget pulver som kaldtes recade eller sanade og det gik an, når det blev kogt i mælk.

Mælk var der nok af hele krigen igennem, og ligeledes æg, røget spæk, grise og oksekød, leverpølse, spegepølse, ost, fisk, dansk frugt, konsum is samt i en vis grad fjerkræ og vildt. Nu vi er ved vildt blev der fortalt, at en mand i Thisted kom ind til vildthandleren for at købe en hare, som lå udstillet i vinduet, flået,

spækket og ovnklar. Til mandens overraskelse sagde vildthandleren at den kunne han ikke købe, da den var beregnet til Den tyske Værnemagt. Manden blev forståelig nok sur, indtil vildthandleren viste ham, at haren ikke havde den lille halestump, som altid er på en flået hare, den her var kuperet. Det viste sig at være en stor hankat, som Værnemagten kunne få lov at smovse i. Marmelade og syltetøj fandtes ikke, men der var en gyselig marmeladeerstatning der hed »Ramona«, fremstillet af rabarber. Folk syltede selv, da der var bær og frugt nok, men det blev sødet kunstigt, hvad der gav en led smag.

Krydderier fandtes overhovedet ikke, men der var erstatninger for dem alle sammen. Hovedbestandelen i dem var pulveriseret savsmuld tilsat et eller andet, men det var lige meget, det smagte ens eller i bedste fald af ingenting. Om det var vanilje, peber eller karry kom ud på eet, men der kunne fås kapers, det var grønne hyldebær i eddike, som der var nok af.

Det er klart, at tobaksvarer var der stor mangel på under hele krigen, men der kom der også erstatninger lavet af fynsk tobak eller det der var værre. Cigarer var lavet af papir, og på æsken stod der: »Ægte Havannapapir« eller: »Omblad ægte papir«. Et sted i Jylland blev der solgt cigarer, som hed: »Flor fine de Madras«, og det var skam ægte nok, for indmaden i cigarerne var træld fra madrasser, men det gav røg, og det var for mange det vigtigste. Således var det også for min bedstefar og broderen Iver. De var ikke på nogen måde kræsne med kvaliteten af røgvarerne, men gik mere op i kvantiteten. De kunne stort set ryge alt, bare det var tørt og kunne give røg fra sig. Jeg har tidligere skrevet om, at jeg blandede hundehår i bedstefars »tobak«, men de eneste som blev generet af stanken var hans omgivelser, selv mærkede han ingenting. Jeg prøvede også at klippe elastikbånd i små stykker og blande i røgelsen, men det blev med samme resultat.

De få »tobaksvarer« som var i handelen var strengt rationeret, og nu skete der det, at folk som aldrig nogensinde havde købt en dåse snus, en pakke cigaretter eller en pakke skrå eller tobak, absolut ville have deres ration, som

nu kunne sælges videre med stor fortjeneste. Folk prøvede også selv at lave »tobak«. Der blev forsøgt med mange ting. Kartoffel- eller rabarberblade blev tørrede i ovnen efter at de var skåret i tynde strimler. Derefter blev det tilsat pebermyntedråber og så kunne det ryges. Der fandtes også forskellige mærker i »the«, meget af det var udmærket såsom the af kirsebær- eller æbleblade, men det var vist få som drak det, det meste endte i folks piber.

Sæbe var også en stor mangelvare. 45% sæbe som er almindelig i de forskellige håndsæber forsvandt helt, men der kunne købes 20% håndsæbe, som mest bestod af blåler og ikke kunne skumme.

Ret snart blev der mangel på gummi, det være sig både cykel- og bildæk, og da der snart heller ikke kunne fås benzin, hørte privatbilismen helt op. Lillebiler og lastbiler kørte på gas-generatorer, som lignede en stor kakkelovn. Drivmidlet var bølgebrænde. Som salig Storm P. udtrykte det: »Hvis man er så heldig at eje et læs brænde, så bruger man det til at køre ud i skoven for at købe et læs, som man bruger til at køre hjem på«.

Cyklerne blev holdt igang så længe det kunne lade sig gøre. Når der gik hul på dækkene så slangen »pogede« frem, blev dækket omviklet med krogline eller høstbindegarn, men det battede ikke ret længe på de dårlige grusveje. Man kunne også flikke et stykke af et andet dæk udenpå det dårlige stykke, men det forudsatte jo, at man havde et andet dæk. En overgang kom der trædæk. Det var krumme træstykker, som blev holdt fast på fælgen af et fjedersystem, men når vejen var meget bumpet, røg fjedrene af, og det hele faldt fra hinanden. Så var det mere holdbart med et meget tykt stykke reb rundt om fælgen, men det var hårdt slid at komme frem på den måde og det var lige ved, at folks tænder blev rystet løse.

Nej, vi måtte gå for det meste, og det var i træsko, som der ikke var mangel på, og indendøre brugte folk rawlsko som var flettet af halm, de var lune at have på i de kolde vintre, men udendørs gik det ikke an, så gik bunden ud af dem i fugtig vej. Det gjorde den også af

de nye herresko som var i handelen, da de var lavet af imprægneret papir ligesom overdelen, folk kunne godt risikere at komme til at gå på de bare fødder. Damesko blev bl.a. lavet af rødspætteskind og lign. og det var ret holdbart.

At skaffe tøj var en sag for sig. Det var ikke så slemt for de voksne mænd. Krigen varede som bekendt »kun« 5 år, og folk på landet udskiftede ikke tøjet efter modeluner, men når det var slidt næsten op, og 5 år kunne det sagtens holde, det var jo sjældent det blev brugt, altså det pæne tøj. Ellers blev tøjet vendt eller omsyet, og en lap på buksebag eller knæ, var der ingen som tog anstød af. Det var da bedre end at gå med røven bar. På rationeringsmærker kunne der købes maksimaltøj i metermål. Uldgarn kunne ikke fås, men der var noget som kaldtes kradsuld, og alle som har været i en striketrøje af det, ved hvoraf navnet kom. Der kunne fås trøjer og undertøj af cellulid. Det sad nogenlunde på kroppen indtil det blev vasket. Ja, det var ikke sådan at det krøb i vask, nej det var lige omvendt, det blev dobbelt så stort. Der kunne også fås undertøj og drengebukser af papir, men var det små drenge som kom til at tisse i buksernes gik skrævet ud af dem.

I Lyngby havde vi ikke elektricitet eller elektrisk lys som det kaldtes. De steder hvor der var elektricitet blev det stort set kun anvendt til belysning og radio. De mange hjælpemidler som findes nu om dage, var næsten ukendte, i det mindste på landet.

Belysningen i Lyngby klaredes med petroleumslamper, men der kunne ikke fås petroleum nok, så folk måtte hjælpe sig på anden måde. Der dukkede spritlamper op med glødenet, og sprit var der overhovedet ingen rationering på. Desuden fandtes der karbidlamper, men det stank fælt. Desuden var der »stearinlys«, men uden stearin, hvad de var lavet af ved jeg ikke, men en vigtig bestanddel i dem må have været fåretalg. De osede forskrækkeligt og det gjorde julelysene også, når det var ved den tid.

Folk rundt om i landet gik i den mørke tid tidligt i seng, og det viste sig som bekendt i de store årgange af børn. De lange nætter skulle jo

gå med noget. Kul, koks, briketter og lign. kunne ikke skaffes. Folk fyrede med skodtørv fra Aakjær enge. De gav ikke så megen varme som de gav aske. Desuden fyrede folk med brænde, »udhugst« nede fra skoven, og det blev udnyttet til mindste gren. Kvas blev hugget i små stykker og brugtes til at tænde op ved, og mange havde en lyngstak til det samme. Det brugtes også at lægge moler sten i sort petroleum. Stenene sugede olien i sig, og det gav en udmærket varme i komfuret. Sort petroleum kunne ikke anvendes i lamper, det er vel det som kaldes solarolie. Det kunne ikke købes, men tyskerne havde en del af det, og da de var indkvarteret i de fleste huse, fik folk på den måde noget af det.

Fiskerne havde det ikke nemt med at skaffe redskaber, for reb var lavet af imprægneret papir, og kunne ikke anvendes i havet. Almindelig snor var ligeledes af papir, men det var uhyre stærkt, så længe det var tørt.

Maling og fernis kunne ikke fås. Der fandtes dog erstatninger hvor hovedbestanddelen var fiske olie eller tran. Det kunne ikke tørre uden at det blev tilsat tørrelse, men selv da var det ikke sikkert, at det nogensinde blev tørt. Det var især kreperligt når de nyferniserede gulve ikke kunne tørre, og det blev ved med at sige »slirp« når folk gik på dem.

Folk tapetserede selv, papir var der ingen mangel på, men det kneb med klisteret. Det blev så lavet af kartoffelmel og vand, men det bandt ikke særlig godt. Peter og Kirstine oplevede en aften, hvor de endelig var blevet færdige med at tapetsere den pæne stue og lukkede døren, at det meste klaskede ned på gulvet på grund af lidt vacuum ved dørlukningen.

Dog var de fem krigsår ikke den rene ynke. Folk lærte at klare sig som de bedst kunne, og der var pludselig arbejde nok til alle og dermed også fortjeneste. Inden krigen var Thy ret tilbagestående erhvervsmæssigt, men krigen gav landsdelen en opblomstring som varer ved også i dag.